

Оливера З. Недељковић¹

Градска библиотека „Владислав Пећковић Дис“, Чачак

МЕСТО ГДЕ СЕ СУСРЕЋУ ПРОШЛОСТ И БУДУЋНОСТ

(ФОРМИРАЊЕ МУЗЕЈА ПОЕЗИЈЕ У ЧАЧАНСКОЈ
БИБЛИОТЕЦИ)

„Има ли поезија будућност? Има ли будућност поезију?“²

Зоран Мишић

Сажетак: Изложбом *Српска поезија 20. века у фондовима чачанске Библиотеке*, која је свечано отворена 26. маја 2023. године у оквиру обележавања шездесете годишњице манифестације „Дисово пролеће“, отворен је Музеј поезије – тематски јединствена библиотека целина на читавом јужнословенском простору. Ову посебну библиотеку у настајању, која је јавности представљена као један од програмских садржаја пројекта „Чачак – прва национална престоница културе“, аутентичном чини и разнородна, раритетна и мултимедијална библиотечка грађа одабрана из богатих фондова Библиотеке, приновљена ретроспективном набавком и добијена од дародаваца. Стваралаштво 95 значајних српских песника 20. века представљено је експонатима (књигама, часописима, рукописима, фотографијама, уметничким и личним предметима песника) изложеним у наменски израђеним стакленим витринама, аудио-визуелним презентацијама и снимцима које посетиоци могу погледати и чути у галеријском простору. Значајна пажња библиотекара приликом формирања збирке посвећена је и изradi одговарајуће мобилне апликације и веб-сајта креираног на адреси <muzejpoezije.rs>. У току прве године постојања, ова посебна библиотека у настајању оправдала је мото под којим је формирана: постала је препознатљиво место надахнућа на коме се у садашњем часу плодносно сусрећу прошлост и будућност. Стручна вођења, књижевни програми, предавања, литерарне радионице и континуирано присуство у виртуелном простору, учинили су да ова јединствена, посебна збирка заузме значајно место на мапи културне и туристичке понуде чачанског краја.

Кључне речи: Музеј поезије, посебна библиотека, набавка, изложба, дародавци

¹ muzejpoezijeacak@gmail.com

² Зоран Мишић, „Поезија и будућност“, *Поезија*, год. 1, бр. 1 (1996): 24.

ИДЕЈА О СТВАРАЊУ МУЗЕЈА ПОЕЗИЈЕ

Идеја о стварању фонда Музеја поезије, посебне збирке у настајању (в. Милорадовић, Глишковић 2019: 11) посвећене песништву, његовој историјској перспективи и рецепцији, проистекла је почетком ове деценије из низа активности на којима је свој професионални идентитет у библиотечком окружењу засновала Градска библиотека у Чачку. Формирање Музеја поезије било је посве логичан и природан наставак континуиране афирмације песништва у раду институције која носи име Владислава Петковића Диса, песника „коме припада посебно место у еволуцији српске поезије” (Петковић 2002: 49) и која дуже од шест деценија у његову част и славу савремене лирике организује „Дисово пролеће” – једну од најдуготечнијих и садржајно најобухватнијих песничких манифестација на јужнословенском простору. Кроз мноштво професионалних ангажмана (биобиблиографских и текстолошких истраживања песничких опуса, гостовања српских и страних аутора, вођење литерарних радионица за полазнике различитих узраста, припремања мултимедијалних изложби посвећених стваралаштву најзначајнијих српских, али и светских песника, организацију концерата кантаутора чији текстови имају нарочиту уметничку вредност и све обимнију издавачку делатност, осавремењену објављивањем аудио-књига поезије), чачански библиотекар и настојали су да оправдају своју улогу драгоцених посредника између аутора и читалаца, како би се место поезије у читалачком искуству савременог човека саобразило њеном значају и вредности. На иницијативу директора установе др Богдана Трифуновића, чачански библиотекар, уверени да ће значај овог обимног и сложеног подухвата препознати локална и библиотечка заједница, Министарство културе Републике Србије, као и бројне институције културе и појединци (песници, књижевни критичари, преводиоци поезије), започели су овај замашан и захтеван посао 2021. године. Иако је било скоро немогуће „пронаћи узоре у непосредном окружењу” (Трифуновић 2023: 3), професионализам, стручност и ентузијазам с којим су библиотекар приступили овом послу, у великој мери су допринели да највећи број недоумица буде отклоњен у складу с предвиђеном динамиком. Одлучност, истрајност и посвећеност библиотекара, као да су исходиште нашле у речима проф. др Михајла Пантића, који је, подсећајући на важност поезије, истакао:

Поезија је, неспорно, репрезентативна симболичка форма, она је срж сваке уметности, не само књижевности. А то што је нема у медијима, што се о њој говори хиљаду пута мање него о повређеном колену неког

фудбалера или о скупштинском испаду неког естрадизованог политичара (узгред, и они пишу „песме”!), не би требало никога да брине. Јер је разлог писања песама и миленијумског постојања поезије много сложенији од нарудбе профане свакодневице, и сасвим је на другој страни од ње: – да би се тај разлог препознао и усвојио као битан и за живот појединца и за живот језичке и културне заједнице потребно је много безинтересног труда, нешто памети и образовања, као год и мало добре воље и љубави. А данашњи свет, не само наш, не дејствује по тим принципима, напротив. Што за саму поезију не значи ништа. Она има времена и она нас чека. И кад-тад ће нас дочекати. (Пантић 2014: 6)

Тај безинтересни труд, доброхотност и трудољубивост библиотекара у времену свеопште ерозије вредности управо су допринели да стварање Музеја поезије окупи велики број сарадника, дародаваца, стваралаца, читалаца лирике – свих оних који су у њему пронашли „своје место надахнућа”, како гласи гесло под којим је започето његово формирање.

ПРИПРЕМЕ ЗА ФОРМИРАЊЕ БИБЛИОТЕКЕ У БИБЛИОТЕЦИ

Уз традицију и углед установе коју су градиле генерације чачанских библиотекара, успешној реализацији идеје о оснивању Музеја поезије посебно је допринео пројекат децентрализације културног живота Србије „Чачак – прва национална престоница културе”. Оснивање првог музеја песништва у граду који је први понео престижну, али и обавезујућу титулу, препознато је као важан сегмент очувања, заштите и промоције културног наслеђа и атрактиван програмски садржај, који је адекватно финансијски, организационо и медијски подржан. Ипак, најважнији предуслов да се амбициозна замисао оствари било је пресељење чачанске Библиотеке у адаптирану, дограђену и осавремењену зграду некадашњег Дома војске. У адекватно опремљено и модерно здање „највеће јавне и градске библиотеке под једним кровом” (Трифунувић 2019: 84) постојећа одељења су са више локација пресељена 2019. године. Две године касније, у приземљу новоусељене зграде Библиотеке, непосредно уз Велику салу, у којој се одржава највећи број веома посећених културно-просветних програма, за Музеј поезије одређен је простор од 69 метара квадратних. Уз финансијску потпору Министарства културе Републике Србије и Града Чачка, амбијент је најпре опремљен одговарајућим изложбеним витринама за експонате сталне поставке, застакљеним полицама у које је смештен фонд монографских публикација, екранима погодним за емитовање мултимедијалних садржаја

Аутор ове и других фотографија заступљених у овом тексту је Владимир Симић, библиотекар (Градска библиотека „Владислав Петковић Дис” Чачак).

и преносивим интерактивним дисплејем. Посебне тематске изложбе чији су аутори чачански библиотекари, као и гостујуће поставке посвећене песничким јубилејима, али и другим значајним темама, посетиоци могу да погледају у галеријском простору Библиотеке, чија површина износи око 80 метара квадратних. Захваљујући мобилности намештаја, превасходно преносивости паноа и појединих изложбених витрина, простор Музеја поезије и галеријски простор Библиотеке могу се, по потреби, учинити јединственим амбијентом, што пружа бројне могућности при креирању програма. У току 2024. године, у непосредној близини Музеја поезије, обезбеђен је и опремљен депо од 75 метара квадратних, намењен смештају и чувању уметничких и личних предмета песника, као и остале некњижне грађе која није део актуелне поставке.

Упоредо са формирањем фонда и радом на стварању прве поставке, уз помоћ графичког дизајнера Милоша Вука Алексића осмишљен је лого Музеја поезије, а библиотекари су студиозно припремали садржај за мултимедијалну дигиталну апликацију и веб-сајт <muzejpoezije.rs>. На овај начин презентовање су универзално доступне информације о новоформираној посебној збирци и изложбеној поставци, а обимнији подаци о песницима чије је стваралаштво заступљено на поставци, као и изложбеним експонатима, могу се добити скенирањем одговарајућег QR кода. На овај начин корисници могу прочитати

детаљније информације о експонатима, али и исцрпне биобиблиографије песника, новости са песничке сцене, ауторске текстове песника и тумача поезије, али и коментаре посетилаца које је актуелна поставка подстакла на читање лирских остварења. Зато је од посебног значаја и понуђен избор из песништва 20. века насталог превасходно на српском језику, који посетиоци апликације и сајта могу прочитати или, захваљујући постављеним линковима, уживати у њиховој интерпретацији. Једно од изабраних лирских остварења се као „песма недеље” приказује на почетним екранима сајта и апликације, што изазива пажњу како читалаца поезије и оних који ће то тек постати тако и самих аутора чије стваралаштво на овај начин долази до ширег аудиторијума. Представљањем ове јединствене библиотеке целине путем нових технологија, културна баштина заступљена на полицама Музеја поезије постала је доступнија не само његовим посетиоцима већ неограниченом броју за ову тему заинтересованих корисника.

РАД НА БОГАЋЕЊУ ФОНДА

Полазиште за стварање ове вредне, по много чему специфичне збирке, представљао је деценијама стваран и систематски обогаћиван библиотечки фонд из кога је селектована одговарајућа грађа. Потом су, захваљујући доброј међуодељенској координацији, у електронски каталог COBISS.SR унете неопходне измене које се односе на локацију одабране грађе. Издвојене збирке поезије на српском језику и примерци песничких књига преведених на српски језик, као и монографске публикације које за свој предмет имају тумачење националне и светске поезије, добиле су подлокацијску ознаку МП. На овај начин је омогућено да се, у случају набавке идентичне публикације, песничка збирка пренета нпр. из фонда Позајмног одељења у фонд Музеја поезије врати на своје првобитно место. Изабрана грађа класификована је према УДК систему и азбучним редом изложена у полице. Потом су, према уметничкој и књижевно-историјској вредности, а на основу темељно извршених истраживања, направљени спискови дезидерата. Њима су обухваћене најзначајније песничке збирке, антологијски избори и књижевно-критичка остварења објављена на српском језику током 20. века, као и преводи српског песништва на стране језике.

На основу начињених спискова, збирка је у првој години свог постојања ретроспективном набавком, која је углавном подразумевала куповину од антиквара, обогаћена примерцима првих издања песничких остварења од највише књижевно-уметничке вредности, збиркама значајних по прекретничкој улози у развоју српског стиха, антологијама и песничким изборима на различитим

медијумима, ратних и других ретких књига. На овај начин набављене су песничке збирке Светислава Стефановића (*Песме оријиналне и њереведене*, Мостар, 1903, 1904, 1905), Симе Пандуровића (*Посмртне њочасији*, Мостар, 1908), Милутина Бојића (*Песме*, Београд, 1914; *Песме бола и њоноса*, Београд, 1920), Вељка Петровића (*Родољубиве њесме*, Београд, 1912; *На њрају*, Београд, Земун, Панчево, 1923), Десанке Максимовић (*Врт ђејињсџива*, Београд, [д. г.]), Данице Марковић (*Тренуци и расџоложења* са ауторкином посветом песнику Јову Радонићу) и др. Годину дана пре свечаног отварања Музеја поезије започето је и са наменским опредељивањем средстава за текућу набавку песничких књига и публикација које се баве тумачењем песништва. Она подразумева ажурно праћење савремених издавачких прилика, књижевне продукције и песничке сцене, како би новоформирани фонд био ажурно допуњаван релевантним издањима. Немогућност да се, у условима свеопштег културног дисконтинуитета, након бројних тешких историјских, политичких и економских ломова које су претрпели балкански народи, пронађу и откупе раритетни примерци појединих песничких збирки, њихова недовољна физичка очуваност и висока цена на антикварном тржишту, представљали су очекиване потешкоће при ретроспективном попуњавању фонда. Али упркос значајним расположивим

финасијским средствима, јасно и прецизно дефинисање принципа текуће набавке публикација за Музеј поезије испоставило се као још захтевнији задатак. Перспектива и вредност ове збирке у настајању умногоме ће зависити и од способности дугорочног планирања, правилне процене при одабиру грађе из актуелне песничке и критичке продукције која представља својеврсну опкладу са временом, али и самих околности у којима Музеј поезије надаље буде радио. Иако је пажња у првим годинама формирања Музеја поезије превасходно била усмерена на српску поезију и ствараоце, у плану је да се упоредо са проширењем смештајних капацитета и са повећањем кадра обезбеди и значајнији прилив публикација на страним језицима, чиме би ова збирка (у којој је крајем 2023. године било уведено и каталошки обрађено 2366 библиотечких јединица) добила не само на обиму и разноврсности већ и на значају. Несебична помоћ, али и драгоцени поклони који су обогатили фонд Музеја поезије, најпре су стигли из Народне библиотеке Србије, Библиотеке Матице српске, Градске народне библиотеке „Жарко Зрењанин”, Народне библиотеке „Стефан Првовенчани”, Нишког културног центра, бројних издавача, институција културе, као и страних културних центара.

ПРВА СТАЛНА ПОСТАВКА МУЗЕЈА ПОЕЗИЈЕ

Од нарочитог значаја за рад на припреми прве сталне поставке Музеја поезије *Српска поезија 20. века у фондовима чачанске Библиотеке*, која је у присуству великог броја посетилаца свечано отворена 26. маја 2023. године у оквиру завршних свечаности 60. „Дисовог пролећа”, биле су, поред фонда Позајмног и Одељења за децу и младе, четири библиотеке целине о којима с пажњом и поносом брину чачански библиотекари. Фондови Легата Миливоја и Божидарке Филиповић, као и Библиотека целина Јована Давидовића, две посебне збирке које од 2013. године имају статус културног добра од великог значаја, биле су, због драгоцених издања песничких збирки и антологијских избора публикованих пре Другог светског рата, али и вредних колекција књижевне периодике („Српски књижевни гласник”, „Крфски забавник”, „Мисао”, „Дело”...) важан извор за одабир грађе која ће бити представљена јавности. Такође, бројни и симболички веома важни експонати изложени у витринама Музеја поезије издвојени су из обиља рукописа, архивске грађе и фотографија, публикација са посветама истакнутих песника, уметничких и личних предмета који су саставни део вредних личних библиотека књижевника Синише Пауновића и Бранка В. Радичевића. Уз њих, незаобилазан извор за истраживање и селекцију грађе која је представљена на првој поставци Музеја поезије представљао је Завичајни

фонд чачанске Библиотеке. У њему је, почев од 1974. године, с посебном посвећеношћу прикупљана и ретроспективном набавком прибављана раритетна, али и библиографски и текстолошки истраживана завичајна грађа посвећена бројним песницима који су пореклом, одређеном животном или стваралачком етапом везани за чачанско поднебље (Владислав Петковић Дис, Даница Ј. Марковић, Стеван Луковић, Бранко В. Радичевић, Бранислав Петровић, Александар Ристовић, Драгослав Ђрдић, Бранко Кукић, Јован Николић и др.). Тако посетиоци изложбе имају прилику да виде „Споменар” Маре Пандуровић, у коме се налази један од ретких сачуваних аутографа Владислава Петковића Диса, славску икону породице Петковић и албуме добијене од његових потомака, публикације са песниковим текстовима објављеним у егзилу за време Првог светског рата, нотне записе компоноване на његове стихове, преводе његових песничких текстова на стране језике, међу којима посебно место заузима и аутограф препева песме „Можда спава”, коју је на немачки превео и чачанској Библиотеци даривао Петер Хандке, добитник Нобелове награде за књижевност. Уз њих су изложени и раритетни примерци двеју Дисових збирки: *Ушћољене душе* из 1911. године и оба за песниковог живота публикована издања збирке *Ми чекамо цара* (1913, 1914). Веома ретким и уникатним експонатима представљено је песништво и осталих песника овог поднебља, чија је поезија одавно надрасла локални карактер (прво издање песама и ђачка свеска са стиховима Стевана Луковића, песничке књиге Данице Марковић, лични предмети и рукописи Бранка В. Радичевића, Бранислава Петровића, Александра Ристовића и др.).

Да би се на аутентичан начин представило стваралаштво 95 истакнутих српских песника, почев од Алексе Шантића до песника рођених у осмој деценији минулог века (Драгана Хамовића, Петра Милорадовића, Драгана Бошковића, Гојка Божовића, Дејана Алексића, Ане Ристовић и Енеса Халиловића), уз постојећу грађу, допринели су бесцени поклони бројних аутора и сарадника чачанске Библиотеке. Међу експонатима најзанимљивији су, свакако, с пажњом одабрани дарови самих песника или њихових наследника који су се радо одазвали на молбу чачанске Библиотеке да својим књигама и некњижном грађом обогате њену новоформирану посебну збирку: плакете, повеље и статуе које су део најзначајнијих песничких награда, рукописи, фотографије, албуми, портрети који су остварења истакнутих ликовних уметника, богат аудио-визуелни материјал, разгледнице и брукмаркери са одштампаним стиховима, калиграфски исписане песме, визиткарте, идентификационе картице, бележнице, беџеви, одевни и лични предмети који одражавају њихова интересовања (део риболовачког прибора Борислава Радовића, ликовна остварења

Злате Коцић, Моша Одаловића, свећњак и кључеви Миодрага Павловића, шаховска гарнитура Бранислава Петровића...). Често се у дарованим примерцима књига налазе, осим посвета, маргиналије самих аутора и накнадно руком унете исправке. Белешке на улазницама и возним картама каткад јесу пробе пера, али неретко исписане хартијице и странице нотеса одражавају праве стваралачке драме које су се одвијале над њима. Сачувана писма сведоче о пријатељским и сарадничким везама, поетичким и другим сукобима, песничким физиономијама и космогонијама, настанку и обликовању појединих рукописа. Одабрана грађа пред пажљивим посматрачем може да открије стваралачку генезу и прекретнице у животу оних које је Шели назвао „непризнатим законодавцима света”, а отац Вељка Петровића „самопроизвољним мученицима”. Они који су читавог живота стварали нешто најнеухватљивије и најетеричније скоро да су материјализовали своје аутопоетике, бирајући за ову поставку предмете из властитог радног и животног окружења (Љубомир Симовић, Матија Бећковић, Мирослав Максимовић, Радмила Лазић, Бранко Кукић, Томислав Маринковић, Владимир Копицл, Верољуб Вукашиновић,

Раде Танасијевић, Тања Крагујевић, Саша Јеленковић и др.). Позиву из чачанске Библиотеке одазвале су се и породице књижевника Стевана Тонтића, Мирослава Антића, Борислава Радовића, Бранислава Петровића, Бранка В. Радичевића, Александра Ристовића, Ивана Растегорца, Даринке Јеврић, а касније су им се придружили и други дародавци који су ову изложбу обогатили драгоценим артефактима и успоменама на песнике претходних генерација.

Поред драгоцених примерака књига, вредних бројева периодике, рукописа, машинописа и изложених за ову прилику Библиотеци дарованих предмета, ову поставку чине и мултимедијални садржаји: аудио-визуелне презентације које се емитују на екранима у галеријском простору Библиотеке, аудио-снимци песника који говоре своју поезију и кратак филм који су о Музеју поезије снимили библиотекари др Мирко Дрманац и Биљана Раичић.

Отварање Музеја поезије, на коме је, поред чачанских библиотекара, говорио и проф. др Михајло Пантић, изазвало је значајну медијску пажњу. У периодици су тим поводом објављени бројни подстицајни чланци, а у једном од њих књижевник Васа Павковић је отварање ове библиотеке целине оценио као најважнији догађај на српској књижевној сцени, препознавши у њој „место које може бити чвориште даљег друштвеног старања о поезији” (Павковић 2023: 19). Саму поставку, за коју је ауторка Оливера Недељковић награђена признањем „Златно слово Дејана Вукићевића” (Недељковић 2023: 9), у спомен на прерано преминулог књижевника, библиолога и библиографа, посетило је у току календарске 2023. године 1973 посетиоца, а у првој години свог постојања Музеј поезије је дочекао и прве организоване туристичке посете, чиме је, надамо се, обogaћена културна понуда не само чачанског краја.

Бескрајно поверење и подршка дародаваца и сарадника, као и реакције досадашњих посетилаца, обавезују чачанске библиотекаре да истрају у својој јединственој мисији. Упркос свему, она недвосмислено потврђује да љубитељи поезије нису музејска реткост, већ жива и захтевна публика која кроз песму као врхунски домет језика заправо остварује ширу и дубљу перцепцију прошлог, садашњег, али и будућег света.

ЛИТЕРАТУРА

Милорадовић, Глишовић 2019: М. Милорадовић, Посебне збирке Народне библиотеке Србије, у: М. Милорадовић (ур.), *Посебне збирке у контексту заштитне културног наслеђа и као подстицај културног развоја*, Београд: Народна библиотека Србије, 11–19.

Мишић 1996: З. Мишић, Поезија и будућност, Београд: *Поезија* 1/1, 24–26.

- Недељковић 2023: О. Недељковић, Реч приликом примања награде „Златно слово Дејана Вукићевића”, у: К. Јаблановић (ур.), *Националне професионалне и књижевне награде у библиошкеарству Србије и издавачка делатност библиотека: зборник радова*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”.
- Павковић 2023: В. Павковић, Шта је обележило књижевну 2023, Београд: *Блиц*, 9654 (23. јануар 2024).
- Пантић 2012: М. Пантић, *Од стиха до стиха*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”.
- Петковић 2002: Н. Петковић, Дисов језик, слике и музика стиха, у: Н. Петковић (ур.), *Дисова поезија*, Београд: Институт за књижевност и уметност; Чачак: Градска библиотека, 2002, 13–49.
- Трифуновић 2023: Б. Трифуновић, Први музеј песништва код нас, Чачак: *Дисово пролеће*, 54 (мај 2023).
- Трифуновић 2019: Б. Трифуновић, Простор читалишта, читаонице, књижнице и Градске библиотеке у Чачку: 1860–2019, Чачак, *Глас библиотеке*, 25 (2019, шт. 2020), 51–89.

Olivera Z. Nedeljković

THE PLACE WHERE THE PAST MEETS THE FUTURE *The Formation of the Museum of Poetry in Čačak Public Library*

Summary

The idea of forming the Museum of Poetry, a thematically designed entity of rich and diverse content within Public Library "Vladislav Petković Dis" is firmly based on the previous activities of this institution that has become a symbol of dedication to poetry, its personnel potential and the spatial possibilities available in the new building. Owing to the advantages of modern technology, this entity has turned into an attractive, dynamic and educational center. The Museum of Poetry was presented to the public as one of the programs within the project „Čačak - the First National Capital of Culture”. What makes it authentic are the diverse, rare and multimedia library materials selected from the Library's extensive book collection, renewed through the retrospective acquisition and received from donors. The utmost attention of librarians during the formation of the collection was devoted to the creation of the appropriate mobile application and the website <muzejpoezije.rs>. The author's idea was to enrich the newly formed special collection with different contents and, as such, become a meeting place of poetry and its readers.

Keywords: the Museum of Poetry, a special library, an acquisition, an exhibition, donors